

במבט ראשון

מאת ג. ב.

א. לא בכיתי הפעם¹

שמו של השיר הראשון נקרא על הספר. השירים כולם מבטאים הווי של ילדים שקשה להגדיר את גילם. לכאורה מיועד הספר לגיל הנמוך, מבחינת הצורה והרובד הלשוני, אך הבעיות שמעלה לאה נאור — ונותנת להן פורקן בשיריה — אם כי הן מנוסחות בלשון פשוטה, גם ילדים מבוגרים יותר ימצאו עצמם מעורבים בהן. וכי התחרות על מקום ישיבה "טוב" בכיתה אינה אופיינית לכל הגילים? כלום צרותיו של הכלב מובנות לילדים רכים בלבד? וכי הבעיה של סומק בלחיים, שמפריעה לילדה, אינה מפריעה גם לנערה? כך רוב השירים, הם עשויים להנות גם תלמידים בכיתות הבינוניות, אלא דא עקא שהם אינם נלהבים לקרוא שירה ושירה "תינוקית" לא-כל-שכן. אני ממליץ להגיש ספר שירים זה, שהצוירים ההומוריסטיים בו מוסיפים להם חן, גם לילדים בגיל 9—10.

ב. חתלתול אחד לקים²

סיפור פשוט, מסוג סיפורי שרשרת. לילד קים היו ששה גורי חתולים מיותרים והוא נדרש ע"י הוריו להשאיר רק אחד ואת שאר החתולים לחלק לשכנים. קים לא התווכח, לא מרד, הבין את ההגיון שבדרישה ויצא למסע החלוקה. מתברר שיש דברים שהם מיותרים האחד ומועילים לזולתו. וכך, תמורת החתול לים המיותרים שלו, קיבל בעל-חיים אחר שהיה מיותר למקבל הגור. סחרי-החליפין היה מוצלח וקים חזר הביתה בעגלה עם "ביבר-קטן" בה.

1. נאור לאה, לא בכיתי הפעם, כתר 1983.

2. הול אדליר, חתלתול אחד לקים, תירגמה: אסתר לנואל. מסדה 1985, מנוקד.

דרך הסיפור הקצרצר אנו מתוודעים לשורה של דמויות. אלה שמקבלות את הגורים, מאופיינות במלים ספורות, והילד הקורא מגורה להשלים את תמונת הדמות כשהוא נעזר בציור המלווה את הטקסט.
הייתי מוותר על השמות הסמליים של הדמויות :
גברת גנתי, גברת הס, מר יקר, מר לול. אם הכוונה להומור — איני מוצא אותן בשם דווקא, והשמות שקופים מדי.
השפה פשוטה קולחת בלי תחכומים.
ילדים בגיל הגן יקשיבו לסיפור בעונג.

ג. ניל ניל בארץ עדן³

לפי צורתו — גודל האותיות, הניקוד, ציורים צבעוניים בסגנון קריקטוריסטי — הספר מיועד לקטנים, לפי תוכנו גם מבוגרים ימצאו בו עניין. המסקנה בסוף הספר תתקבל על דעת כל קוראיו: "טוב השלום מן המלחמה, טוב גן־העדן מן הגיהנום". העדיפות של השלום על המלחמה — היא מבחינת אקסיומה, כי הרי רבים, רבים, בעבר ובהווה התנסו בכך וחוו את חוויות הזוועה של המלחמה. לכן ברור שיעדיפו את השלום על פני מלחמה גם לעדיפות של גן־העדן על פני הגיהנום הכל יסכימו, לא על סמך ההתנסות אלא על סמך המושג המופשט המקובל לגבי גן־העדן הטעון חיוב רב. הספר הוא מעשיה על מלך דמיוני בארץ דמיונית ועל אורח־חיים דמיוני. המלך מושל בממלכה קטנה, שבה נתגשמו חזונות הנביא "וגר זאב עם כבש". לממלכה הקטנה שייכת ממלכה קטנטונת נוספת, שבה "בתים קטנים מסודרים להפליא, הבנויים על גבעות קטנות, וגאיות קטנים אשר ביער", אפילו דחיפה היא קטנטונת, והכוכבים קטנים.

המימדים בממלכה קטנים, זעירים, אך יש בה כל שנחוץ לקיומה :
רכבת, דואר, בנק, בית־ספר, בית־חולים, אך יש חושקים בממלכה זאת, וצריך להיאבק כדי שלא תיפול בידי זרים, אולי משום שממלכה קטנה זאת אידיאלית. לשאלה אם יש משטרה משיב המלך — "השתגעת, בארץ עדן אין שום משטרה". קשה להגדיר את סיפורו של משה בן־שאל מבחינת הזינור.
אם תרצה, תשייך אותו לספרות האבסורד או הנונסוס האהובה על הילדים :
"לפני המון המון פעמים — היה זה לפני חודשיים" ; או "ישבו רחוקים זה מזה ולא יכלו לשוחח", אם כי האנשים התכנסו כדי להיות קרובים זה לזה.

המלך נמוך הקומה היה "לבוש חליפה מרופטת".

משה בן־שאל מעמיד בפני הקורא הצעיר ובפני המבוגרים אתגרים למחשבה על־ידי כך שאינו מביא את המשפט לידי סיום מוחלט : "הנחש בולע פיל" —

3. בן־שאל משה, ניל ניל בארץ עדן, מסדה 1984, עמ' מנוקד.

איך? לאט. אך ה"לאט" אינו מסביר את הנונסנס. "חצי גופו העליון שרוע על השלחן הענק". והיכן החצי השני? ומדוע רק חצי, הרי השולחן ענק ויש מקום לגוף כולו.

וסמלים רבים בסיפור, הצבע האדום שולט בו: גגות **אדומים**, ומפות **אדומות**, ונרות **אדומים**, ומטפחת **אדומה**, ופסים **אדומים** לרב החובל, והיין צבעו **אדום**, ועוד כהנה וכהנה.

הסיפור קצר, אך מספר הדמויות בו אינו קטן, כתריסר מספרן. אנו מתוודעים אליהן בהדרגה וגם ילד יוכל להבחין ביניהן, בייחוד של כל אחת מהן. ספר קריא, עשיר, מהנה.

ד. מסעות קסומים⁴

ספרה של עפרה גלברט הוא זידקטי, מטרתו ללמד, לחנך ולא ילדים בלבד, גם את ההורים. [הוריקם] וצאו עמם אל כל המקומות הללו, שכולם נמצאים באר-צנו היפה, אלא שהפעם תהיו אתם מדריכי הטיוול". הוא שאמרת, ספר זידקטי והמלמדים הפעם הם הילדים. אך זה לא מדויק. גם הצעירים למדו, אך בדרך משלהם, דרך המקובלת ואהודה עליהם — באמצעות האגדה.

הסיפור פשוט. לפני בעז אביגיל ורחמים הכלב מתגלה תושיאל, דמות אגדית בת אלף, היודע לספר אגדות, והן, האגדות, הופכות למציאות בדרך נס.

המזיגה בין המציאות והעל-טבעי מתבטאת גם בחלק האיוורי-ציורי. ליד הצי-לומים הרבים והיפים של המקומות שבהם ביקרו הילדים — הפרק הלאומי ברמת-גן, מערת התאומים ראש הניקרה — איורים בסגנון של שרטוט: רכב משונה, הקטלבים וכד'.

יש בספר מזיגה של ישן וחדש. תושיאל הוא בן אלף — אך משתמש בטכנולוגיה מודרנית.

בספר זיקה חזקה לסיפורים האגדיים שבתנ"ך כגון רכב-אש של אליהו (ימימה טשרנוביץ נזקקה למוטיב זה ב-1979, בספרה רכב-אש ללא אנכרוניזם), האגדה על אשת לוט שהפכה לנציב מלח. אך עפרה גלברט משנה את הרוח באגדות שינוי רדיקלי. בדרך כלל האגדות המובאות לילדים מסתיימות ב"סוף טוב", לא כן נוהגת המחברת. האגדות המובאות סיומן טרגי. האם ושני הבנים הפכו לפסלי-אבן מפחד(16). בניגוד לאשת לוט שהפכה לנציב מלח מחמת עונש שהוטל עליה — במקרה שלפנינו, אנשים הפכו לפסלים על לא עוון בכפם.

האגדה על הכפר ג'רמאק מסתיימת בטרגדיה (27), האגדה על האימם עלי

4. גלברט עפרה, נסעות קסומים, הקיבוץ המאוחד, תשמ"ה.

מסתיימת ב"רעה תחת טובה" (36). האגדה על יעקב מספרת שהאבנים ביקשו שהצדיק יניח את ראשו עליהן, והיא מסתיימת בטוב. האגדה על ריב ההרים שבסיפור, שביקשו מהנביא מחמד להניח ראשו עליהם, מסתיימת במכות שסימניהן ניכרים עד היום (56). אך האגדות הן רק מסגרת למסופר. העיקר הוא המידע המוקנה על האתרים "שכולם נמצאים בארצנו היפה", ואין פגם ברוח הדידקטית שבספר, הדידקטיקה אינה צורמת, היא סמויה ומוגשת בחן.

ה. אותי לא שאלו

בשער הפנימי, בבחינת כותרת משנה כתוב לאמר :

"סיפור מן החיים שיש בו : לבטים, הרפתקאות, אהבה לילדה יפה, טיול בעננים, פגישה עם נער דרוזי, חמש ארוחות מעוררות תיאבון, חלום מפחיד ו"סוף — שצריך להגיע אליו כדי לדעת אם הוא רע או טוב".

ובכן הגעתי אל הסוף והוא טוב, הוא מוכרח להיות כזה, כי סיפורו של הופרט נועד לשכנע את הקורא הצעיר, שיש בכוחו לאלץ את המבוגרים — במקרה זנן את הוריו — לשנות החלטה גורלית, לבטל נסיעה (ירידה) לקנדה) — לבטל רצונם מפני רצונו. זהו עיקרו של הסיפור ושזורות בו אפיזודות רבות כנאמר לעיל. ל"לב-סיס" ניתן בסיפור מקום נרחב והם עולים בכל פרק, ומן הלבטים, בין אם אלה הרהורים של המתלבט בינו לבין עצמו, ובין אם הם עולים בדו-שיח, או בשיחה רבת משתתפים, כולם לקח בצידם שמטרתם ללמד מוסר-השכל.

הופרט בעל-השקפת עולם אופטימית, ומאמין שאדם פועל לפי הגיון ולא לפי אינסטינקטים. את ההגיון אפשר להפעיל באמצעות מלים, פרק ו נושא את השם "ועיקר לדבר עם מישהו" בעמוד 137 אומרת הילדה היפה נילי : "זה מה שהצעתי לו והוא ענה לי שהוא ניסה לדבר אתכם אבל אתם לא הקשבתם לו".

יש עוצמה בדיבורים גם הקשרים האמיצים עם הנער הדרוזי נוצרו כתוצאה של מילים, שום דבר משותף אחר לא היה ביניהם, עד לרגע השיחה. ובכן, האופטימיות של הופרט הובילה את הסיפור לסוף טוב, משפחת ברק ביטלה את החלטתה לרדת, בלחץ הוריו של ד"ר ברק והורי רעיתו, ובלחץ בנם עמי.

שלושה דורות מעורבים במסופר. אלה שבקצוות הסבים והנכדים פטרייטים, והדור האמצעי, ד"ר ברק, מצא פגמים רציניים במדינה ובמשל, נתפס להרהורי כפירה והחליט לרדת לקנדה, לשנתיים שלוש — עבודה מעניינת, משכורת גבוהה, אולי תתייחסו לנסיעה שלנו כאילו זאת... השתלמות; ... שליחות" (59).

5. הופרט שמואל, אותי לא שאלו, ספרית פועלים, 1984 144 עמ'.

הוויכוח נסוב על בעיות פוליטיות, כלכליות, תרבותיות (כפיה דתית), לבסוף ברגע האחרון ד"ר עמוס ברק נכנע.

הוא לא השתכנע כי טעה בשיקוליו, הוא נכנע כי לא רצה לאבד את בנו. הסיפור הוא "מן החיים" ואינו ראשון שדן בנושא זה, קדמו לו מעוז חביב ("לחזור ויהי מה" הוצאת יוסף שרברק 1979), מינה איתן (עינים קטנות בארץ גדולה, הוצאת מסדה 1981), אך הבעייה מחריפה והולכת המחנכים המאמינים בכוחה של ספרות — ייעזרו בספרים גם כדי להשפיע על חניכיהם, ובאמצעותם על הוריהם בבחינת הרחבה של הפסוק "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז".

מעשה ידי*

1. ספר לגדולים ולקטנים

הספר מיועד לקטנים, אך שימושו המעשי, על-פי הרוב, יהיה באמצעות גדולים. זהו המשך של הספר "אני מקשט" על-פי עדותה של המחברת. הספר מופנה להורים, למורים ולגננות שרוצים לתרום להתפתחותם של תלמידיהם—ילדיהם, על-ידי העסקתם בעבודה יצירתית. בספר עצות והדרכה לעבודות-יד בחומרים שונים לפי מגוון רחב של גילאים. ששת הפרקים ושמותיהם מרמזים על תכניהם: **משחקי צבע; הדבקות וקישוטי קיר; הדפסים; פיסול ותבליט מחומרים שונים; בובות**; והפרק האחרון — **כתב עברי אמנותי**.

הפרקים אינם שווים בהיקפם, ב"פתח-דבר" מעידה המחברת כי "הפרק העיקרי בספר עוסק בהכנת בובות פשוטות וקלות לביצוע" ונימוקיה עמה, כגון: עיקר העיסוק הוא ב"חדוות היצירה ולא במוצר המוגמר". ודאי יימצאו חולקים על פסיקה חד-משמעית זאת, כי הרי ידוע שילדים אוהבים את העיסוק שנותן סיפוק מידי ובו יש מן החיזוקים הדרושים לגידולם.

אך גם חסידי דעה זאת יראו בעשיית הבובות יצירתיות רבת-גווניים בשל המור-כבות בה; צביעה, גזירה, הדבקה, חיפוש חומרים, שימוש באמצעים טכניים שונים וכדו'.

הדוגמאות הרבות בספר, בצבעים, מוסיפות גירוי לעיין בו וללמוד מהגלום בדפים.

* יליך-גינת יהודית, **מעשה ידי**, הוצאת יבנה 1985, 79 עמ'.